

۲

حقوق اساسی

حقوق اساسی تطبیقی

تألیف

دکتر جعفر بو شعری

استاد و رئیس (سابق)

دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

بوشهری، جعفر، ۱۳۰۲ -
حقوق اساسی تطبیقی / تألیف جعفر بوشهری. - تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۴.
۲۸۸ ص.

ISBN 964-325-149-7

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیپا.
ص.ع. به انگلیسی: Jafar Bushehri. Comparative Constitutional Law.

کتابنامه: ص. ۲۷۹ - ۲۸۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.
۱. حقوق تطبیقی. ۲. حقوق اساسی. الف. عنوان.

۳۴۲

۷۳ ح ۸۶ ب ۳۱۶۵/۱ K

۳۱۳۶۷ - ۸۳ م

کتابخانه ملی ایران

چاپ اول تا سوم ۱۳۵۱ تا ۱۳۵۵ انتشارات دانشگاه تهران
چاپ چهارم ۱۳۷۵ با اصلاحات و وی‌رایزش جدید
چاپ پنجم (چاپ اول شرکت انتشار) ۱۳۸۴
با اضافات، ملحقات و تجدیدنظر کامل

حقوق اساسی تطبیقی

مؤلف: دکتر جعفر بوشهری

ناشر: شرکت سهامی انتشار

چاپ اول: ۱۳۸۴

چاپخانه نگاران شهر - ۱۲۵۰ نسخه

۲۹۰۰ تومان

فهرست

۱۱	 دیباچه
۱۳	 فصل اول: موازین حقوق اساسی تطبیقی
۱۳	 اول - تاریخچه
۱۷	 دوم - تعریف و فایده حقوق اساسی تطبیقی
۱۷	 الف - بهره‌مند شدن از تجربه‌های دیگران
۱۸	 ب - تأثیر حقوق اساسی تطبیقی در دیگر رشته‌های حقوق
۱۸	 ج - تعدیل تمصیبات
۲۰	 سوم - ملاک انتخاب کشورها جهت مقایسه
۲۰	 الف - کشورهای واقع در یک منطقه
۲۱	 ب - مختصات مشترک
۲۳	 ج - کشورهایی که از ثبات حکومت بهره‌مندند
۲۴	 د - مقایسه حقوق اساسی یک کشور در ادوار مختلف
۲۴	 چهارم - موضوع مقایسه
۲۶	 پنجم - عوامل مؤثر در تحقیق
۲۷	 الف - موقعیت جغرافیایی
۲۷	 ب - اوضاع اقتصادی
۲۹	 ج - مذهب
۳۰	 د - ارتباطات
۳۲	 هـ - آموزش و پرورش
۳۳	 و - سوابق تاریخی
۳۵	 فصل دوم: حکومت نظامیان
۳۵	 اول - فرق حکومت نظامیان با حکومت نظامی

- دوم - دخالت نظامیان در قلمرو حقوق اساسی ۳۶
- الف - تحول در اندیشه‌های سیاسی ۳۶
- ب - تکیه دولت به ارتش ۳۷
- سوم - مختصات حکومت نظامیان ۴۲
- الف - توانایی‌های نظامیان ۴۲
- ب - ناتوانایی‌های نظامیان ۴۲
- چهارم - اقسام حکومت نظامیان ۴۴
- الف - تقسیم بندی بر حسب هدف ۴۴
- ب - تقسیم بندی بر حسب شیوه حکومت ۴۵
- پنجم - مشروعیت حکومت نظامیان ۴۷
- الف - کسب مشروعیت با همه پرسی (رفراندوم) ۴۷
- ب - کسب مشروعیت با بازنگری در قانون اساسی ۴۸
- ج - کسب مشروعیت با ائتلاف ۴۸
- د - راه‌های دیگر کسب مشروعیت ۴۹
- ششم - حاصل حکومت نظامیان ۴۹
- الف - شکاف در صف نظامیان حاکم بر سر سیاست‌های حکومت ۵۰
- ب - اختلاف شخصی میان نظامیان حاکم ۵۱
- ج - درگیری نظامیان حاکم با بقیه نظامیان ۵۱
- د - نارسایی شیوه‌های نظامی در امر حکومت ۵۲
- فصل سوم: حکومت شبه دموکراسی ۵۵
- اول - حکومت متنفذان ۵۵
- دوم - اوصاف حکومت‌های شبه دموکراسی ۵۷
- الف - وجود واسطه‌ها ۵۷
- ب - ایجاد سلسله مراتب ۵۸
- ج - انتخابات فاسد اما متکی به قانون ۵۹
- د - انتخابات فاسد در عمل ۵۹
- سوم - مقایسه انتخابات در حکومت متنفذان با حکومت‌های شبه دموکراسی ۶۰
- الف - فسخ بیعت ۶۰

۶۰	ب - معلوم بودن نتیجه انتخابات
۶۱	ج - انتخابات و مقام نماینده
۶۱	د - شمار انتخاب کنندگان
۶۱	هـ - عواقب انتخابات
۶۲	چهارم - نمونه هایی از انتخابات در حکومت های شبه دموکراسی
۶۲	الف - تشخیص صلاحیت داوطلبان
۶۲	ب - شرط سواد برای رأی دهندگان
۶۲	ج - اختلاف در شمارش آراء
۶۳	د - رسیدگی به صحت انتخابات
۶۴	هـ - تهیه فهرست اعضاء قوه مقننه پیش از آغاز انتخابات
۶۵	و - انتخاب به وسیله یک تن
۶۶	پنجم - افول حکومت های شبه دموکراسی
۶۶	الف - توسعه شهرها
۶۷	ب - مبارزه و درگیری
۶۷	ج - کودتای نظامی
۷۱	فصل چهارم - حکومت نیمه دموکراسی
۷۱	اول - مقایسه حکومت نیمه دموکراسی با حکومت دیکتاتوری
۷۲	دوم - مقایسه حکومت نیمه دموکراسی با حکومت شبه دموکراسی
۷۲	الف - نتایج انتخابات
۷۳	ب - تکیه بر حزب
۷۳	ج - سازمان حزب
۷۴	د - بدست گرفتن قدرت حکومت
۷۴	سوم - مقایسه حکومت های نیمه دموکراسی با یکدیگر
۷۴	الف - تأکید بر ایدئولوژی حکومت نیمه دموکراسی
۷۵	ب - اصل و منشأ حکومت های نیمه دموکراسی
۷۵	ج - انتقاد از حکومت نیمه دموکراسی
۷۵	چهارم - حکومت نیمه دموکراسی در مکزیک
۷۵	الف - سوابق

- ب- قانون اساسی انقلابیون ۷۶
- ج- دولت نظامی ۷۶
- د- "حزب انقلاب ملی" ۷۷
- ه- "حزب انقلاب مکزیک" ۷۹
- پنجم- حکومت نیمه دموکراسی در تونس ۸۶
- الف- نقش احزاب در استقلال تونس ۸۶
- ب- سازمان "حزب دستور نوین" ۸۷
- ج- تنظیم قانون اساسی ۸۸
- د- مسایل نظام نیمه دموکراسی تونس ۸۸
- ه- مقایسه "حزب دستور نوین تونس" با "حزب انقلاب مکزیک" ۹۰
- ششم- دلایل هواداران حکومت نیمه دموکراسی ۹۱
- الف- دلایل اقتصادی ۹۱
- ب- دلایل اجتماعی ۹۳
- ج- دلایل ملی ۹۵
- د- دلایل سیاسی ۹۵
- فصل پنجم: حکومت دموکراسی ۹۷
- اول- دموکراسی چیست؟ ۹۷
- الف- حکومت مردم ۹۷
- ب- حکومت معذودی از مردم ۹۸
- ج- دموکراسی و تساوی افراد ۹۸
- د- تکامل و تحول عقاید سیاسی ۹۹
- ه- آنچه لازمه حکومت دموکراسی است ۹۹
- و- آنچه با حکومت دموکراسی سازگار نیست ۱۰۰
- دوم- "دموکراسی اقتصادی" و "دموکراسی اجتماعی" ۱۰۱
- الف- روابط "عدالت" میان کارفرما و کارگر ۱۰۱
- ب- مسایل مشترک "دموکراسی اقتصادی" و "دموکراسی اجتماعی" ۱۰۴
- سوم- هدف دموکراسی ۱۰۵
- الف- رضای خاطر فرد ۱۰۵

- ب - ارضاء تمناهای مادی ۱۰۶
- ج - رسالت انسان ۱۰۶
- د - تلفیق دو نظریه ۱۰۷
- ه - کمک به اقتصاد سرمایه داری ۱۰۸
- و - فرق دموکراسی با نظام‌های دیگر در مورد سرمایه ۱۰۹
- چهارم - سیر تحول دموکراسی ۱۱۱
- الف - قدرت مادی ۱۱۱
- ب - قدرت سیاسی ۱۱۲
- ج - استعداد افراد ۱۱۳
- د - دموکراسی و انقلاب ۱۱۵
- پنجم - مقایسه دموکراسی با حکومت‌های صاحب ایدئولوژی‌های ثابت ۱۱۸
- الف - تبلیغات ۱۱۸
- ب - مبالغه در کاربرد ایدئولوژی ۱۱۹
- ج - کسب اطلاعات ۱۲۰
- د - تدارک اسلحه ۱۲۱
- ه - پنهانکاری ۱۲۱
- فصل ششم: حقوق و آزادیهای فردی ۱۲۵
- اول - معنی آزادی و اقسام آن ۱۲۵
- الف - آزادی سیاسی ۱۲۶
- ب - آزادی معنوی ۱۲۷
- ج - آزادی و قدرت فردی ۱۲۷
- د - آزادی و ثروت ۱۲۸
- ه - آزادی و حکومت قانون ۱۲۹
- دوم - تساوی در برابر قوانین ۱۳۱
- سوم - آزادی در جوامع مختلف ۱۳۲
- الف - آزادی در انگلستان ۱۳۳
- ب - آزادی در ایالات متحده آمریکای شمالی ۱۳۷
- ج - آزادی در فرانسه ۱۵۰

- چهارم - آزادی تجربی و آزادی نظری ۱۵۲
- فصل هفتم: قوه مقننه ۱۵۷
- اول - ترکیب قوه مقننه از دو مجلس ۱۵۷
- الف - قوه مقننه کشورهای فدرال ۱۵۷
- ب - قوه مقننه کشورهای ساده ۱۵۸
- ج - مسایل دو مجلسی بودن قوه مقننه ۱۵۹
- دوم - قوه مقننه در نظام ریاستی ۱۶۰
- الف - تقسیم قوا در نظام ریاستی ۱۶۱
- ب - توازن قوا در نظام ریاستی ۱۶۱
- سوم - قوه مقننه در نظام پارلمانی ۱۶۳
- الف - قوه مقننه در نظام پارلمانی چند حزبی ۱۶۳
- ب - قوه مقننه در نظام پارلمانی دو حزبی ۱۶۴
- چهارم - عقد انتخابات ۱۶۵
- الف - مدت مسئولیت حزب یا گروه سیاسی ۱۶۶
- ب - انحلال مجلس پیش از انقضاء مدت ۱۶۶
- ج - روابط دولت، مجلس و حزب ۱۶۷
- پنجم - روش انتخابات ۱۶۸
- الف - اکثریت مطلق و اکثریت نسبی ۱۶۹
- ب - مقایسه اکثریت مطلق با اکثریت نسبی ۱۷۳
- ششم - شرایط شرکت در انتخابات ۱۷۸
- الف - تابعیت ۱۷۹
- ب - اقامت ۱۸۰
- ج - سن ۱۸۱
- د - رشد ۱۸۱
- ه - نداشتن نقص عضو ۱۸۲
- و - سواد ۱۸۳
- ز - عدم سوء پیشینه کیفری ۱۸۳
- ح - عدم اشتغال در برخی مشاغل ۱۸۴

هفتم - تقلب در انتخابات	۱۸۵
هشتم - شکایت از انتخابات	۱۸۶
نهم - امتیازات و محدودیت‌های نمایندگان مجالس مقننه	۱۸۸
الف - مصونیت نمایندگان	۱۸۹
ب - جرائم علیه پارلمان	۱۹۴
ج - تشخیص جرم	۱۹۶
د - ممنوع بودن نمایندگان از قبول مشاغل دیگر	۱۹۷
دهم - حدود اقتدارات مجالس مقننه	۱۹۹
الف - محدوده قانون	۱۹۹
ب - مراجعه به آراء عمومی	۲۰۱
ج - وضع فوق‌العاده	۲۰۳
 فصل هشتم: قوه مجریه	۲۰۷
اول - رئیس حکومت	۲۰۷
الف - پادشاه	۲۰۷
ب - رئیس جمهور	۲۱۲
دوم - رئیس دولت	۲۱۷
سوم - مسئولیت سیاسی دولت	۲۲۲
الف - مسئولیت وزیر	۲۲۳
ب - مسئولیت فردی و مسئولیت جمعی وزیران	۲۲۶
ج - اعلام عدم اعتماد	۲۲۶
چهارم - اختیارات دولت در انحلال مجلس	۲۳۰
 فصل نهم: قوه قضائیه	۲۳۳
اول - روش‌های انتخاب و انتصاب قاضی	۲۳۳
الف - انتخاب قاضی به وسیله مردم	۲۳۳
ب - انتخاب قاضی به وسیله هیئت	۲۳۴
ج - انتخاب قاضی به وسیله یک تن	۲۳۵
د - انتخاب قاضی به پیشنهاد یک تن و تصویب مجمعی	۲۳۵

- دوم - استقلال و مصونیت قاضی و دلایل آن ۲۳۶
- الف - محفوظ ماندن از نفوذ قوای دیگر ۲۳۷
- ب - دفاع از قوه قضائیه در برابر دو قوه دیگر ۲۳۷
- ج - قانون اساسی محدود و استقلال و مصونیت قاضی ۲۳۸
- د - تفوق قوه قضائیه و استقلال و مصونیت قاضی ۲۳۸
- ه - حفظ آزادی‌های فردی و استقلال و مصونیت قاضی ۲۳۹
- و - حقوق و مزایای مادی قاضی و اثرات آن در استقلال و مصونیت او ۲۴۰
- سوم - تعقیب و محاکمه، ناتوانی و جنون دادرس ۲۴۰
- الف - تعقیب و محاکمه دادرس ۲۴۰
- ب - ناتوانی دادرس ۲۴۱
- ج - جنون دادرس ۲۴۲
- چهارم - سازمان قضائی ۲۴۳
- پنجم - حقوق انگلوساکسون ۲۴۳
- الف - حقوق عام ۲۴۴
- ب - قواعد انصاف ۲۴۶
- ج - قانون ۲۴۸
- ششم - حقوق لاتین ۲۴۹
- الف - منابع حقوق لاتین ۲۴۹
- ب - رابطه قانون با عرف و رویه‌های قضائی ۲۵۰
- ج - ارزش رویه قضائی ۲۵۲
- د - ارزش عقاید علماء حقوق ۲۵۴
- هفتم - اجرای عدالت ۲۵۵
- الف - فرق دادرسی لاتین با انگلوساکسون در دعاوی جزائی ۲۵۶
- ب - جرم ۲۵۷
- ج - دعوا و دفاع ۲۶۳
- د - نقش کارشناس در دادرسی ۲۶۹
- ه - وکالت در دعاوی و نقش دادستان ۲۷۱
- و - قضاوت ۲۷۶
- منابع و مآخذ ۲۷۹

دیباچه

میان «حکومت» یعنی عظیم‌ترین، قوی‌ترین و مجهزترین سازمان سیاسی و اجتماعی زمان ما از یک طرف و اشخاصی که تحت سلطه و اقتدار و حاکمیت آن بسر می‌برند از طرف دیگر، روابطی هست. منظور از «روابط»، امتیازات و اختیارات و همچنین وظایف و مسئولیت‌ها و الزاماتی است که هر یک در برابر دیگری بر عهده دارد. ماهیت و محتوا و مرز و همچنین شیوه‌های تنظیم این «روابط» موضوع حقوق اساسی است که کتاب حاضر، «حقوق اساسی تطبیقی» شعبه‌ای است از آن یعنی: تجزیه و تحلیل و بررسی جهات مشترک و وجوه افتراق میان حقوق اساسی کشورهای جهان. طی آن نخست به موازین و معیارهای متداول در تطبیق حقوق اساسی به اختصار اشاره شده، سپس حکومت‌ها در دو بخش، یکی «سازمان» و دیگری «وظایف» موضوع تحقیقات تطبیقی قرار گرفته است. بخشی که به «سازمان» اختصاص یافته مشتمل بر حکومت نظامیان، شبه دموکراسی، نیمه دموکراسی، و دموکراسی است.

در بخش دوم، نخست مهم‌ترین وظیفه حکومت‌ها یعنی حفظ حقوق و آزادی‌های فردی که مقدس‌ترین و عالی‌ترین «رابطه» فرد با حکومت است، و از لوازم آن تجزیه و تفکیک قوای سه‌گانه حکومت به مقننه، مجریه و قضائیه است، بحث تطبیقی بعمل آمده است.

هر حکومتی که قدرت سیل آسای آن تجزیه و تفکیک نگردد، نمی‌تواند از

عهده رعایت حقوق افراد برآید، به استبداد می‌گراید، مجال ابتکار و فرصت پرورش ذوق افراد با استعداد را از آنان باز می‌گیرد، پیشرفت جامعه را مختل می‌سازد، و سرانجام خود در گردابی از فساد، زورگویی و غرور از میان می‌رود. یکی از هدف‌های عمده مطالعات تطبیقی در حقوق اساسی، نشان دادن خطراتی است که از شز اینگونه حکومت‌ها بر جوامع بشری رفته است.

دکتر جعفر بوشهری